

УДК / UDC: 271.2-788-1/-9(495.631)(082)(049.32)
94(495.631)(082)(049.32)
271.2-523.6(495.631)(082)(049.32)

Теолошки погледи / Theological Views
Година / Volume LVI
Број / Issue 1/2023,
стр. / pp. 153–159.

Encounters on the Holy Mountain. Stories from Mount Athos

Edited by Peter Howorth & Christopher Thomas. Foreword by
HRH The Prince of Wales. Photographs by Roland Baetens

Turnhout: Brepols, 2020.

304 стр. ; 30 cm

ISBN: 978–2–503–58911–4

У издању Удружења „Пријатељи Свете Горе“ штампана је монографија *Светојорски сусрети. Приче са Свете Горе (Encounters on the Holy Mountain. Stories from Mount Athos)*, за коју је предговор написао тадашњи принц од Велса — а садашњи енглески краљ — Чарлс III. По њему Света Гора првенствено пружа холистичку, срдачнију и мање насилну животну перспективу (стр. 9). Такође, према краљу Чарлсу приче које налазимо у овој књизи имају за циљ да рефлектују радост по којој су животи аутора ове студије били измењени набоље приликом дружења са монасима Свете Горе — како би могли увидети другачију сакралну димензију света који их окружује. Књига

је подељена на четири дела: „У предворју Свете Горе“ (стр. 13–53), „Светојорски сусрети“ (стр. 54–195), „Пројекат Светојорским стижама“ (стр. 196–241), „Светојорске теме“ (стр. 244–295), а на крају књиге се међу опремом налази и „Светојорски појмовник“ (стр. 302–303).

Питер Ховорт и Крис Томас у свом уводу наводе како је ходочашће приступ животу који је заснован у садашњости и на отвореном путу представља ход ка преображају. Ходочашће започиње са неколико постепених, свакидашњих корака и понекад постаје значајно путовање које интегрише тело и душу. Ходочашће тренира очи душе да видимо Бога свакодневно као и у на-

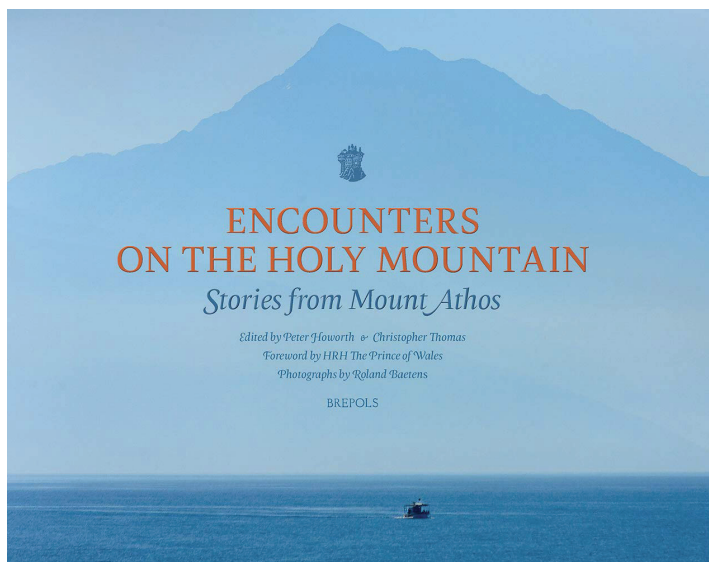
шој околини. Када се упутимо на сопствено ходочашће открићемо себе и божанско присуство на потпуно нови начин. Други значајан сегмент јесте активирање наших природних способности и могућности: модерне технологије су ставиле у други план човекове изванредне могућности вида, слуха и навигације. Овом приликом свакако треба навести и људску комуникацију која путем текстуалних порука и електронске поште не може заменити живу и људску комуникацију која се активира посредством сусрета са живим људима, али и благодарећи активирању наведених људских потенцијала у сусрету са природом на Светој Гори. Због тога се ова књига и бави разноврсним темама попут вере, пејзажима, архитектуром, иконографијом, екологијом, хуманошћу, ходочашћем, храном, медицином (стр. 10–11). Но пошто је једна од битних ставки ове књиге и својеврсна духовна обнова Свете Горе, која се посебно пројављује у повећању броја монаха, практиковању исихазма и обнови евхаристијског живота, битан акценат и јесте дат у вези са важношћу духовности не само за религиозност, већ и за целосни напредак појединца. Ово је, заправо, нешто што је Аверинцев окарактерисао као чињеницу да појединца данас највише интересује мистика, те да приближавање опитног и мистичног искуства

просечном човеку може довести до значајног интересовања за врхунске домете хришћанства, а самим тим и до продубљивања религиозног живота, што свакако води ка духовној обнови као што је био случај на Светој Гори током 1970–тих.

Први део књиге, „У предворју Свете Горе“ (стр. 14–53), посвећен је сажетом излагању важних детаља из историје Свете Горе (стр. 14–15) да би потом простор био посвећен репортажама о упознавању са Светом Гором, и то махом од стране посетилаца који су били инославни. Ове репортаже илуструју њихов први сусрет са Светом Гором из којих провејава додир трансцендентног. Први чланак је текст о манастиру Симонопетра који потписује Роберт Бајрон а који је извод из књиге *Зборишће (The Station)* из 1927. године, о посети Светој Гори од стране тројице пријатеља: Роберта Барона, Дејвид Телбота Рајса и Марка Огилвијеа Гранта. На присутне посетиоце је немерљив утицај оставио сам архитектонски склоп манастира Симонопетра, понајпре тераса самог манастира која пружа поглед на литицу који пореде са замком Реинланд у Немачкој чије камене површине омогућавају да те грађевине опстану (стр. 18). Наредни чланак Сендија Томаса из 1944. године говори о његовом бегу из затворске болнице у Солуну за Свету Гору и неговању од

стране светогорских монаха до коначног бега ка Турској. Код Томаса налазимо описе монаха житеља манастира Светог Пантелејмона, монашких села, нарочито код Кавсокаливије и скита Светог Јована Претече, чиме аутор прави јасну разлику између монаха у општежићу и отшелника. Акценат у овом чланку јесте на гостољубивости и нези

које је нашао код светогорских монаха (стр. 25–27). Но ипак, у краткој белешци о овом Томасовом искуству који потписује Питер Хауворт, топлосрдачни сентимент монаха према савезничким снагама, а посебно про-британски став је имао трагичне последице по поједине монахе! (стр. 33). Питер Мекинтајер је, као ратни репортер, боравио на Светој Гори 1944. године и био очаран радосним гостопримством монаха манастира Светог Павла, потом богатом библиотеком рукописа манастира Велике Лавре, док је можда понајбољи чланак у овом првом делу *Дневник* Цона Варака из 1953, а који дочарава атмосферу Протата и Панселинових фрески, опела монаху у манастиру Дионисијату и теолошке расправе између аутора англиканца и гостоприм-

ца о. Гаврила у једној атмосфери разумевања. Следи детаљни опис Страдалне седмице у самом манастиру као и радосне Пасхалне Литургије (стр. 37–39). Мајкл Брус је свој чланак из 1972. године посветио тематици опадања броја монаха 1960–тих али и својеврсном пророштву оца Фотија из келије Продрому код Кареје из 1959. године — о наступајућој обнови монаштва (стр. 42). Сличан је приступ и Робина Прајса који описује тешко стање, али и почетак обнове у манастиру Григоријату као и у скиту Светог Јована Претече (стр. 51). Сидни Лох се осврће на атмосферу главног града Свете Горе — Кареје (стр. 44–47).

Други део књиге посвећен је управо обнови светогорског монаштва које од 1972. доживљава прогрес и броји преко 2500 мо-

наха, с тим да се број константно увећава. Други део започиње са кратким житијем Св. Јована Исихасте који је као истакнути духовник увелико допринео обнови монаштва на Светој Гори. За разлику од претходног дела који је више посвећен првој импресији посетилаца која је усмерена најпре ка монашком гостопримству, архитектури или пак природи, овај део се више усредсређује на светогорску духовност. Тако Џон Макормак у свом чланку говори о монашкој обнови на Светој Гори, првенствено у манастиру Дохијару, то јест обнови коју је започео игуман Георгије. Макормак подвлачи да је обнова уследила онда када су стари монаси допустили, вољно или посредством едикта Свештене епископије, да заживи ново братство које бива предвођено динамичним или харизматичним појединцем (стр. 58). Понеки стари монаси, попут игумана келије Светог Георгија у Колицу о. Дионисија, прижељкивали би младо братство дуги низ година, тачније од 1926. године, да би се оно појавило тек 1970-тих (стр. 61). Неки би опет попут америчких монаха у скиту Светога пророка Илије, који су водили порекло од „Белих“ Руса, задржали и пролонгирани не само смештај већ и атмосферу која је постојала пре Октобарске револуције (стр. 60). Трагање за молитвеном духовношћу посебно

одише у инспиративном чланку Скота Каирнса који носи назив „Ходочашће ка молитви“ и прати сазревање на пољу духовности и мудрости (стр. 66). Његово духовно трагање су означила следећа дела: Дантеова *Божанствена комедија*, Банијанов *Најпредак ходочасника* и *Казивање једног бојотражишља* анонимног руског аутора. Каирнс закључује да географско-физичко подручје није велико, док се у духовном погледу исто не може означити (стр. 68). У свом кратком опису он указује на чињеницу да се монашки поредак усредсређује на молитву као и да је киновијски тип монаштва сада преовлађујући, док је то некада услед отоманског ропства био идиоритмијски, те да у мањим монашким заједницама попут скитова опстаје идиоритмија — због напредније аскезе. Након кратког описа духовног живота, Каирнс закључује да је дошао у потрази за духовним оцем који ће му помоћи око молитвеног живота (стр. 69).

Отац Ричард Едвардс у свом кратком, али ефектном чланку описује сусрет са светогорским монашвом као упознавање са изворним обликом монаштва за које је мислио да постоји само у историји, али не и данас. Према његовом мишљењу, монашка атмосфера Свете Горе уводи нас у креативну заједницу у којој се љубав развија и где бива омогућен простор за тиховање и ре-

флексију. Вероватно због овога, као и због речи игумана манастира Ватопеда — архимандрита Јефрема — да „нико не долази у Свету Гору случајно; јер било какав разлог којим неко оправдава долазак није од Бога“ — он свој чланак насловљава као „Божији разлог за долазак на Свету Гору“ (стр. 70). Николас Шекспир приповеда како је повод његовог поклоничког путовања на Свету Гору био налазак гвозденог крста поред арсане манастира Пантократора, који је инспирисао духовну промену код његовог пријатеља Бруса Четвина и његов прелазак у православље пред његову смрт. Управо је редакција Четвинових писама пролонгирала Шекспирово ходочашће ка Светој Гори. Међутим, посета Светој Гори и разговор са монасима у манастирима Ватопед и Ставреникита продубили су веру код Николаса Шекспира (стр. 75). Нил Аверит пише да монахова вера није укорееена у превазилажењу тешкоћа већ у непрестаном заједничарењу са нечим већим. Сваки монашки акт има религиозни значај и учињен је зарад веће славе Божије. Почев од устајања за јутарњу службу у 3:30 часова и молитвеног стајања које траје око четири сата, преко различитих послушања која имају за циљ да продубе веру и дају нам другачији приступ Богу — уместо са удаљеним, трансцендентним и неприступним Богом

у овом случају имамо сусрет са личносним и блиским Богом. Бесконечно је доступан уколико се лично упутимо ка Њему. Према Авериту, ово је нарочито имало одјека у међуљудским односима, како је подвучено у речима Господњим: „Љубите непријатеље своје“ и „иштите блага на небесима“, што представља коректив у нашем материјалистичком свету и поправља међуљудске односе. Вера у овом смислу омогућава да у другачијем светлу сагледамо послове и практичне обавезе свакидашњег живота не стављајући себе у први план (стр. 81–82). Можда је од ове боља дефиниција Барта Јансенса о узроцима личне трансформације након Свете Горе. У први мах то је социјална димензија коју пружа сусрет са људима, природом и самим начином живота који нас уводи у већу димензију сагледавања природе и човечанства, док молитва не само да представља дијалог између човека и Бога већ и доприноси целом свету (стр. 174). Понеки аутори попут енглеског поклоника Бена Мартина би упоредили Свету Гору са Лондонским мостом, то јест колико би гостопримство, човечност и духовна клима утицала на њих с обзиром да је Мартин имао ту част да угости перуанског монаха управо случајно и да му покаже пут до банке (стр. 94). Роберт Елисон је указао колико је времена, анга-

жовања и стрпљења требало да га монаси манастира Филотеја прихвате за себи равног (стр. 104–107). Грајам Спик је писао о планинарењу са тројицом Срба ка највишем врху Атоса (стр. 126–129). Главни чланак је ипак, потписао сада упокојени Митрополит Калист Вер који је покушао да пружи одговор на питање о духовном значају Свете Горе за васколико православље. У први мах Атос је синоним за свете људе, потом за свештене предмете: цркве, путире, иконе, мошти, крстове, илуминирана јеванђеља, и тако даље. То се особито осећа не само кроз примере светих аскета, који су целокупни свој живот посветили непрекидном труду и подвигу, већ и у светлу доживљаја духовне лепоте многих дела свештене уметности, при чему смо подстакнути да величамо материјално окружење у коме се ове особе и предмети налазе, а чији одјек по Митрополиту Калисту Веру налазимо у речи оца Никона отшелника са Каруље који каже: „Овде сваки камен одише молитвом“ (стр. 146). Ту је такође присутна и природна лепота, коју по Митрополитовим речима треба осетити пешачењем. Оно што је Митрополит доживео приликом сведочења обнови монаштва јесте својеврсна евхаристијска обнова, посебно видљива у посвећенијим службама и честом причешћивању, те у постојању универзитетски

образованих монаха. Он чланак закључује речима да би требало следити пример монашке борбе са нечастивим силама овог света путем молитве, подвижничке преданости и личног освећења посредством непрекидне молитве срца (стр. 153). Један чланак је посвећен разговору и виђењу са светим подвижником — прилог Дерека Лоста, а који је говорио о свом сусрету са Светим Пајсијем Светогорцем (стр. 164–169). Два су чланка посвећена дневничком опису обиласка неколико светогорских манастира: Цонатана Дјуна (стр. 170–173) и Колина Ворлова (стр. 176–181).

Трећи део књиге насловљен је као „Пројекат *Светогорским стазима*“ (стр. 196–241). Први чланак ове целине фокусиран је на Пројекат *Светогорским стазима*, који је први пут реализован 2001. године у сарадњи са Британском фондацијом волонтера за конзервацију, а под покровитељством тадашњег принца Чарлса, имајући за циљ обнову светогорских путева, што су најпре поздравили манастири Ватопед, Кутлумуш и Пантократор, да би се потом у исти укључили и остали светогорски манастири. Чланак доноси детаљне информације до 2018. године, а потписују га Џон Арнел и Тревор Карноу, док се остали прилози махом баве описом природних пространа и атмосфером у појединим манастирима.

Четврти део књиге, под насловом „Светогорске теме“ (стр. 244–295), тежи да прикаже различите теме и појединости везане за Свету Гору. Почевши од хране (стр. 244–247) кроз прилог који потписује Лесли Кари, преко можда понајбољег о атонској иконографији (стр. 248–262) који потписује Питер Брајан Дезмонд. Овај аутор најпре се осврће на допринос Фотија Кондоглуа, а потом говори о важности осликавања Богородице као заштитнице Свете Горе — какво налазимо у келији Буразера. Такође, овај аутор говори о особеностима Критске школе — какве срећемо у манастиру Ставроникита, као и о руском барокном стилу — какав налазимо у Скиту Светог пророка Илије. Требало би, међутим, поменути и наредне чланке: „Историјска екологија Свете Горе“ од Оливера Рахама, који премда је англиканац високо поштује позитивну теологију стварања и Христовог искупљења. Он сматра да сегмент којим човечанство повезује Бога и материјални свет јесте управо онај који монаштво развија практично на тај начин што омогућава да се вегетација развија махом ван домета људских активности, будући да нема животиња попут јаради и оваца које су девастирале медитеранску област, чиме је омогућен развој јединственог ботаничког раја (стр. 264). Потом следе чланци о флори и лекови-

том биљу Филипа Освалда (стр. 270–283); „Две саге Синдесмоса“ Димитрија Кономоса (стр. 284–285); „Мапа“ Питера Хауворта (стр. 286–287); чланак о монашким лековима Питера Хаворта (стр. 289–291), сажета белешка о манастирима Свете Горе (стр. 292–293) и чланак о Дијамонитириону Тревора Карноуа и Криса Томаса (стр. 294–295).

Књига је богато опремљена фотографијама, при чему треба истаћи да су особито квалитетно уклопљене фотографије уз чланке о флори, иконографији, личним исповестима и доживљају аутора у првом и другом делу књиге, као и уз чланке са описима монашке обнове Свете Горе у седамдесетим и осамдесетим годинама XX века. Оно што овој књизи такође пружа нарочиту драж јесте то што у њој срећемо приличан број англиканаца који сведоче о сусрету са православном духовношћу, а која је инспиративно деловала на њих и учинила да православље поистовете са раном Црквом.

Славиша Костић
(slavisath@gmail.com)

Гимназија „Пајријарх Павле“,
Београд

□